

Oranje

Koningin Beatrix.
Foto: Vincent Mentzel.

meer dan ornament

De rol van de koning in de Nederlandse staat en samenleving

De wereld telt nog maar weinig monarchieën. Noordwest-Europa, rond de Noordzee en de Oostzee, is wat dat betreft een uitzonderlijke regio. In het Verenigd Koninkrijk, de Scandinavische landen en de Benelux bleef de monarchale regervorm overeind en stevig geworteld.

Het Koninkrijk der Nederlanden wordt een constitutionele monarchie genoemd. Het koningschap rust op statuut en grondwet. Het woord van de grote negentiende-eeuwse staatsrechtgeleerde Buijs¹ dat sinds we een grondwet kennen, slechts 'in hare bepalingen een richtsnoer mag worden gezocht voor de rechten zowel van de vorst als van het volk' wordt breed onderschreven. Met name het tweede hoofdstuk van de grondwet lijnt het instituut verder uit. Het bevat bepalingen over de troonopvolging, over aangelegenheden als troonsafstand, huwelijk, voogdij en regentschap, over beëdiging en buitenstaatverklaring, over inkomen en over het Huis. Wie het Nederlands koningschap goed wil begrijpen zal naast statuut en grondwet ook moeten kijken naar het ongeschreven staatsrecht² zoals dat door de geschiedenis heen vorm kreeg.

Historie koningschap

Volgend jaar wordt herdacht dat Nederland twee eeuwen geleden herrees uit de as van het Franse keizerrijk als een onafhankelijke eenheidsstaat onder het Huis van Oranje-Nassau. Maar de primeur van de monarchie lag eerder. Dat was het Koninkrijk Holland (1806-1810). Dit Koninkrijk Holland, creatuur van de familiepolitiek van keizer Napoleon, moest het Bataafs Gemenebest (1801-1806) vervangen. De keizer wilde de vazalstaat, zoals moderne managers dat tegenwoordig wel zeggen, 'op orde' brengen. De satellietstaat moest beter 'leveren': mannen, faciliteiten en geld voor de militaire missies van Frankrijk. Zijn broer Lodewijk Napoleon die in het Koninkrijk Holland de kroon zou gaan dragen moest hiervoor zorgen. Dit werd geen onverdeelde succes. Inlijving volgde. Het verhaal over de in Nederland redelijk geliefde Lodewijk Na-

poleon wordt hier verder niet uitgewerkt. In dit artikel is vooral de Constitutie van het Koninkrijk Holland van 1806³ van belang. Want in deze grondwet lag een voorafbeelding van het staatsrecht dat in de grondwetten van 1814/1815, na de losmaking uit het Franse imperium, vorm zou krijgen. In de constitutie van het Koninkrijk Holland was het al eerder afgezwakte Frans-revolutionaire jargon geschrapt. De koning stond voortaan in het centrum van het staatsbestel. Bij hem lag de soevereiniteit en 'de volle

'De primeur van de monarchie lag eerder. Dat was het Koninkrijk Holland (1806-1810)'

uitoefening der Regering'. Hij benoemde en ontsloeg de ministers en andere hoge gezagsdragers. Hij was 'opperhoofd van leger en vloten'. Het wetgevend lichaam was een staatsrechtelijk bleekneusje dat een beperkte budgettaire en medewetgevende bevoegdheid bezat. Gemeenten en departementen werden uitvoerende instanties van centraal beleid. De eenheidsstaat werd in deze grondwet definitief gevestigd.

Door de in vier jaar tijd opgedane ervaring met de monarchale regeringsvorm verliep de historische draai in 1813/1814 van confederale republiek, gebaseerd op de Unie van Utrecht (1579), naar monarchale eenheidsstaat uiteindelijk verrassend probleemloos. De persoon van Lodewijk Napoleon, de ervaringen met de voordelen van nationaal ('koninklijk') georganiseerde instellingen en voorzieningen, de terugkeer van Oranje, maar ook de groeiende afkeer van het Bataafs-Franse revolutionaire gedachtengoed, dit alles vergemakkelijkte de acceptatie van erfelijk koningschap zeer. ►

Alfons Dölle is bijzonder hoogleraar decentrale overheden (Openheimleerstoel RUG). Hij studeerde Nederlands Recht en Sociologie en was lid van de Eerste Kamer van 1999-2011 (CDA).

► J.T. Buijs, *De grondwet I*, Gouda, 1883, p. 92.

► De regels, gewoonten, precedenten en adagia die de (afgeleide) ministeriële verantwoordelijkheid voor de leden van het Koninklijk Huis raken, de structuur van de kabinetsformatie, het geheim van Noordeinde e.a.

► A.H.M. Dölle, *De constitutie voor het Koninkrijk Holland van 1806*, in *Nederland in Franse schaduw*, (red. Hallebeek/Sirks), Hilversum, 2006, hoofdstuk 2.

**De landing op
Scheveningen van
Willem Frederik,
erfprins van Oranje
in 1813.**

- ▶ De regering van Willem I heet wel de Besluitenregering.
- ▶ J.C. Boogman, *Rondom 1848*, Bussum, 1983.
- ▶ De druppel die voor hem de emmer deed overlopen, was de wens van de Tweede Kamer, geuit bij de tumultueuze begrotingsbehandeling van 1839 en gerealiseerd bij de grondwetsherziening in 1840, om de strafrechtelijke ministeriële verantwoordelijkheid in te voeren.
- ▶ A.H.M. Dölle, *De geschiedenis van de Nederlandse ministeriële verantwoordelijkheid*, a.w., 1994 & 1.3.2.

Zinkend schip in 1813

Het verhaal is bekend. In de herfst van 1813 begon het Napoleon militair tegen te lopen. Veel Nederlanders wilden het zinkende schip, waarop zij door de Inlijving van 1810 waren ingescheept, verlaten en voorkomen dat deze landstrecken als onderdeel van het keizerrijk tot prooi en buit van de vijanden van Napoleon zouden vervallen. De bijna stuk geciteerde 20 november-proclamatie van Van Hogendorp in deze woelige, bijna anarchistische dagen markeerde dit punt.

‘Na de scheiding voelen ook de verweesde Nederlanders uit de rompsstaat zich vrijer om het bestaande staatsrecht te bekritisieren’

Alzoo de regeringloosheid veel is voorgekomen in de meeste steden door wijze voorzieningen van de notabelste ingezetenen, maar het Algemeen Bestuur geheel verwaarloosd en in niemands handen is, terwijl het geroep van alle zijden om zulk een Bestuur tot redding van het Vaderland onze harten diep getroffen heeft, zoo is het, dat wij besloten hebben hetzelfde op te vatten tot de komst van Zijne Hoogheid toe, bezweerende alle brave Nederlanders om zich te vereenigen tot ondersteuning van dit ons cordaat besluit. God helpt diegenen die zich zelven helpen.

Op 2 december 1813 beantwoordde prins Willem Frederik van Oranje-Nassau in Amster-

dam deze aandrang met een proclamatie: ‘Ik aanvaarde wat Nederland mij aanbiedt, maar ik aanvaarde het ook alleen onder waarborging eener wijze constitutie, welke Uwe vrijheid tegen volgende mogelijke misbruiken verzekert.’

Deze eis leidde tot de grondwet van 1814, voorbereid in de commissie-Van Hogendorp. Deze riep een staatsrecht in het leven dat sterk leek op dat uit de constitutie van 1806. De soeverein vorst bezat alle bevoegdheden, tenzij die grondwet deze aan andere organen toekende. Willem I was de spin in het web. Zijn ministers waren aan hem ondergeschikt en werden door hem naar welgefallen benoemd en ontslagen en ze vergaderden onder zijn voorzitterschap. Veel domeinen, zoals de koloniën, het onderwijs, de armenzorg, de inrichting van gemeenten, provincies en waterschappen, het industrialisatiebeleid, de reglementering van de kerk, enzovoort, werden substantieel genormeerd door Besluiten⁴ van de soeverein vorst.

Nieuwe grondwet in 1815

De grondwet van 1814 werd al snel afgelost door die van 1815, nodig na de vereniging van de zuidelijke en noordelijke Nederlanden in augustus 1814. Nadat Willem in maart 1815 met goedvinden van het Congres van Wenen de koningstitel had aangenomen moest ook daarom de tekst van de grondwet

op veel plaatsen worden aangepast. Het staatsrecht zelf veranderde inhoudelijk nauwelijks. Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden ontplofte in 1830 en de nieuwe staat België werd internationaal erkend. Men was in het noorden weer onder elkaar, maar er heerste een doffe, vaak depressieve stemming, zo trefend door Boogman⁵ beschreven. De kritiek op het staatsrechtelijk bestel kwam tot dan toe vooral van de Belgen. Na de scheiding voelden ook de verweesde Nederlanders uit de rompsstaat zich vrijer om het bestaande staatsrecht te bekritisieren. De oude koning was in 1840 afgetreden⁶; zijn zoon Willem II volgde hem op en werd de sleutelfiguur in de rumoerige tijd die aanbrak. De onvrede concentreerde zich vooral rond groepen en tijdschriften die als liberaal werden betiteld; steeds meer rond Thorbecke. In 1844 zetten de Negenmannen⁷ de aanval in door zeer forse wijzigingen van de grondwet in de Tweede Kamer voor te leggen. De poging strandde daar, maar vier jaar later in het Franse en later Europese revolutiejaar 1848 kwam koning Willem II op 13 maart tot de conclusie dat de bakens verzet moesten worden. Hij vroeg, buiten zijn ministers om, Kamervoorzitter Boreel hem in kennis te stellen van de wensen die in de Kamer leefden voor grondwetsherziening. Hij werd naar eigen zeggen in één nacht van conservatief liberaal. Thorbeckes 'finest hour' was aangebroken.

Polsslag van de tijd

In 1848 werd de grondwet op zeer ingrijpende wijze aangepast aan de polsslag van de tijd. De revisie droeg een liberaal karakter. Ze verschafte de gezeten burgerij ruimer toegang tot de stuurhut van het schip van de staat. Het calvinistisch patriciaat boette in aan macht. De positie van de vorst kantelde vooral ten opzichte van kabinet en Kamer. De grondwet voerde politieke ministeriële verantwoordelijkheid in. De ministers konden zich niet langer achter de brede rug van de onschendbare monarch verschuilen. Ze werden in 1848 door de grondwetgever als schild voor de koning geplaatst. De ministers droegen nu ook de politieke verantwoordelijkheid voor het beleid, de benoemingen, de ingediende wetsvoorstellen, het beheer, enzovoort. Voortaan gingen ze daar dus ook over. Verantwoordelijkheid veronderstelde immers bevoegdheid. De macht verschoof van koning naar kabinet. Deze grondwet legde indirect de zorg voor de eenheid van het regeerbeleid (homogeniteit) bij de ministerraad die in een nieuw Reglement van Orde (1851) door Thorbecke werd afgeschermd van de vorst en de door deze voorgezeten kabinetsraad. Deze homogeniteit, nodig tegenover de Kamer, de ambtenaren, het buitenland, de media en meer in het algemeen tegenover de buitenwereld, wordt niet langer door de persoon van de vorst gewaarborgd, maar door de ministerraad. ►

Op bestelling van de kersverse Belgische regering schildert Wappers in 1835 dit schilderij. Het is een monumentaal jubelstuk dat de recente revolutie en de pas veroverde onafhankelijkheid van de jonge natie verheerlijkt. Tafereel van de Septemberdagen 1830 (op de Grote Markt te Brussel), Gustave Wappers, collectie Museum voor Moderne Kunst, Brussel.

► De Kamer kan weliswaar worden ontbonden om het 'geschil' voor te leggen aan het electoraat (laatste keer in 1894). Indien er echter een Kamer wordt gekozen die opnieuw uitspreekt geen vertrouwen te bezitten in de minister (of in het kabinet), moet het ontslag alsnog worden aangeboden.

De inhuldiging van koning Willem II in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, 28 november 1840. Nicolaas Pieneman, 1845. Collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

Zo liet de vorst in 1848 nog wel meer veren. Daarbij was het niet zo dat de vorst bevoegdheden verloor, maar meer zo dat de bevoegdheidsuitoefening aan voorwaarden werd onderworpen.

Grote ommekeer in 1848

De grote ommekeer van 1848 voltrok zich tegen het decor van een gistend Europa. Nationalistische en liberale krachten leken ontketend, maar na vloed volgt eb: het revolutionaire tij verliep.

Koning Willem III had een hekel aan de nieuwe grondwet die in zijn ogen zijn rechten beknotte. Hij overwoog ernstig de troon niet te bestijgen na de dood van zijn vader in 1849. Later probeerde hij om een aantal elementen uit die herziening terug te draaien. Vooral in 1856 bij de toen lopende formatie na de val van het kabinet-Van Hall I polste hij conservatieve en antirevolutionaire politici. Hij vond geen formateur die dit pad wilde begaan. De koning legde zich neer bij de tekst van de grondwet. De strijd verplaatste zich naar de uitleg van die tekst.

In de Staten-Generaal bestond eveneens een duidelijk verschil in appreciatie en interpretatie tussen conservatieven, antirevolutionairen en liberalen. De strijd om de interpretatie van het nieuwe staatsrecht kwam in twee causes célèbres tot ontlading. Zowel in de kwestie Mijer (1860) als in de kwestie Luxemburg (1868) draaide het om de vraag hoe omvangrijk de in 1848 opgenomen ministeriële verantwoordelijkheid was. Tegen de opvatting dat deze niet bestond voor koninklijke prerogatieven als de benoeming van ministers, het opperbestuur van koloniën en buitenlandse betrekkingen stond de opvatting dat ook daar desgevraagd verantwoording tegenover de Staten-Generaal diende te worden afgelegd. Deze laatste opvatting won uiteindelijk. De ongeschreven staatsrechtelijke vertrouwensregel, hoeksteen van het parlementaire stelsel, werd niet langer betwist: een bewindspersoon waarvan is gebleken dat hij het vertrouwen van de Tweede Kamer ontbeert, dient zijn ontslag aan te bieden⁸. De kwestie Mijer en Luxemburg waren beroemde 'questies' maar het zou een vergissing zijn te menen dat de koning

geheel buitenspel kwam te staan. De Kamer kende een sterk individualistische cultuur. De leden, door districten afgevaardigd, opereerden niet in partij of fractieverband, ook al zagen ze zichzelf als liberalen, conservatieven, antirevolutionairen, enzovoort. Ze handelden, veel meer dan in de twintigste eeuw, op eigen titel, minder als partijman. Dat betekende ook dat de Kamer als geheel niet gauw een langs partijlijnen georganiseerde gedisciplineerde meerderheid kende die als tegenspeler van regering en koning opereerde.

De koning kon in dit individualistische klimaat nog duidelijk invloed uitoefenen. De vorst kon ook bogen op de historische en bij vlagen mythische band tussen Oranje en het volk dat ook bestaat uit de massa's zonder kiesrecht.

Veel mensen zagen eerder de vorst als de vertegenwoordiger van het Nederlandse volk dan het parlement dat slechts door een klein percentage van de welvarende mannelijke burgers werd gekozen.

Dit alles ging schuiven tegen het einde van de negentiende eeuw. Vooral na de enorme uitbreiding van het kiesrecht voor mannen, mogelijk gemaakt door het fameuze Caoutchouc-artikel uit de grondwet van 1887. Die aanwas leidde tot de oprichting van politieke partijen. Deze ontwikkeling werd gestimuleerd door de mobilisatie van de samenleving in de tweede helft van de negentiende eeuw rond de thema's kiesrecht, Schoolstrijd en de Sociale Kwestie.

Het districtenstelsel met zijn absolute meerderheidsvereiste en stemming in twee ronden dwong tot het zoeken van samenwerking tussen partijen die op hoofdpunten verwant dachten. Zo ontstond vaak een situatie waarbij het rechtse blok (christelijke partijen) optrok tegen een links (vooral liberaal) blok. Verkiezingen waren slagen tussen links en rechts.

Dit had tot gevolg dat bij een rechtse overwinning het kabinet (bijvoorbeeld kabinet-Mackay (1888-1891)) werd gevormd vanuit rechts en ook een rechtse koers (Schoolstrijd) voer. Zo ook bij links.

De Kamer veranderde aldus langzaam van een herensociëteit en debatclub in een arena waarin fracties (de parlementaire vleugels van politieke partijen) en belangenbehartiging domineerden. Fractiediscipline werd sterker, de hiërarchisering en taakverdeling (fractieleiders, fractiebureaus, woordvoerders) nam toe. Het parlement werd gedisciplineerder en dus voorspelbaarder.

Na 1917 kreeg het parlementaire stelsel weer een meer dualistische inslag, zeker na 1926 (De Geer I). Het cement van de rechtse coalitie die in het Interbellum de meerderheid vormde, liet los en het werd vrijwel onmogelijk om kabinetten te vormen met een vaste meerderheid in de Kamer. Bovendien riep de tijdgeest, getekend door de drukkende economische crisis en door oorlogsdreiging in heel Europa, om een krachtiger, autoritairder stelsel met een zeer krachtige regering. In dat klimaat was ook de roep te beluisteren om opnieuw een sterkere invloed van de koning. Dat was zeker het geval in het Londense milieu rond het hof tijdens de oorlog en bij delen van het verzet en de bevolking. Na de oorlog viel alles al vrij direct in de oude

► Volgens NIPO onderzoek van 29 april 2012 prefereert 87% van de Nederlanders de monarchie boven de republiek.

‘Veel mensen zagen eerder de vorst als de vertegenwoordiger van het Nederlandse volk dan het parlement’

plooi, zij het in een veranderd partijlandschap. De grote kwesties van de wederopbouw en de Indonesische onafhankelijkheid slokten alle aandacht op. Koningin Wilhelmina, oorlogsvorstin en ‘Moeder des Vaderlands’, werd opgevolgd door haar dochter Juliana. De monarchie leek een rustig bezit. Tot de discussie rond het koningschap in de late jaren zestig en de jaren zeventig oplaaide vooral vanuit de ‘linkse’ hoek, om daarna weer te verflauwen. Het draagvlak van de monarchie, of beter gezegd van Oranje, is echter steeds breed gebleven⁹. Wel is er een stroming in de politiek die de staatsrechtelijke functie van het koningschap wil omzetten in een ceremonieel koningschap, waarbij regelmatig Zweden als voorbeeld wordt genoemd. Het is overigens de vraag of het Zweedse koningschap wel zo ceremonieel is als hier wordt gedacht.

Staatsrecht en koning

Tijd om stil te staan bij de functies die het koningschap in het Nederlandse staatsrecht nu al zo lang vervult.

■ Een eerste wezenlijke opdracht die de koning in ons staatsrecht vervult, is het staats-hoofdschap. Hij vertegenwoordigt en belichaamt het hoogste gezag in het Koninkrijk. Het Statuut voor het Koninkrijk opent met de bepaling: ‘De Kroon van het Koninkrijk wordt erfelijk gedragen door Hare Majesteit Juliana, Prinses van Oranje-Nassau en bij opvolging door Hare wettige opvolgers.’ ►

De figuur van de informateur verschijnt in 1951 voor het eerst: hij verkent vooral de coalitiemogelijkheden en onderzoekt mogelijkheden van programmatische overeenstemming. De formateur is meer een afmaker die als toekomstig minister-president de personen aanzoekt voor de verschillende portefeuilles.

Thans het Huis van Oranje-Nassau dat via de zogeheten Friese tak teruggaat op Jan van Nassau, de broer van Willem van Oranje.

Het betekent dat de koningin de staat - het Koninkrijk der Nederlanden - vertegenwoordigt bij onder andere staatsbezoeken en andere grote evenementen als de ratificatie van cruciale verdragen, de ontvangst van ambassadeurs en hoge buitenlandse gezagsdragers. Hier is zij de hoofdrolspeler in 'het theater van de staat'. Ook naar binnen toe blijkt die functie. Daar belichaamt zij de eenheid van het staatsbestuur uiteenvallend in zijn drie klassieke functies: wetgeving, bestuur en rechtspraak. Het portret van het staatshoofd hangt in de vergaderzalen van gemeente- en provinciehuizen en in rechtbanken en andere overheidsgebouwen; vonnissen en dwangbevelen worden in naam der koningin uitgevaardigd. Wetten en KB's worden door 'Wij Beatrix, bij de gratie Gods, koningin der Nederlanden' gegeven. De koning komt voor in de eedsformulieren van veel gezagsdragers.

'De troonopvolger is van rechtswege lid van de Raad van State en doet zo als het goed is kostbare ervaring met staatszaken op'

Wanneer het parlement buitenspel komt te staan, zoals in de Tweede Wereldoorlog, is de koning het laatst overgebleven anker van de staat.

De koningin maakt in Nederland met de ministers deel uit van de regering (art. 42 in de grondwet). Zij onderhoudt in dat verband wettelijk contact met de minister-president. Het staatshoofd heeft het recht geïnformeerd te worden, aan te moedigen en te waarschu-

wen. Zij legt zich mede gelet op de ministeriële verantwoordelijkheid en de vertrouwensregel neer bij de inzichten van het kabinet en haar leden. Zij sanctioneert (tekent) de wetten in formele zin en de Koninklijke Besluiten: de verantwoordelijke bewindslieden tekenen mee (contraseign).

De koning(in) is voorzitter van de Raad van State (art. 74 in de grondwet), een oeroud adviesorgaan van de vorst en sinds 1848 van de regering en tegenwoordig soms van de Kamers van de Staten-Generaal. De koningin houdt zich buiten de beraadslaging en besluitvorming in de vergaderingen van dit Hoge College van Staat, die zij dan ook niet bijwoont. Zij zit voor bij plechtige vergaderingen met een ceremonieel karakter. De troonopvolger is van rechtswege lid en doet als het goed is op deze wijze kostbare ervaring met staatszaken op.

De koningin vervult ook een regierol bij de kabinetsformatie. Deze is via een recente wijziging van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer substantieel teruggebracht. Het was tot nu toe zo dat de koningin, nadat ze de adviezen had ingewonnen van de vicepresident van de Raad van State en van de voorzitters van beide Kamers van de Staten-Generaal en de fractievoorzitters van de Tweede Kamer, een (in)formateur¹⁰ benoemde die een opdracht kreeg. Wanneer die niet slaagde in die opdracht volgden nieuwe benoemingen. Aan het einde van dit traject volgde dan de benoeming van bewindslieden, uiteraard onder ministeriële verantwoordelijkheid, in het bijzonder van de nieuwe minister-president. In de nieuwe procedure wil de Tweede Kamer de regierol op zich nemen en komt de koningin nog slechts voor in de slotacte: het tekenen van de benoemingsbesluiten van de nieuwe bewindslieden.

De maatschappelijke symboolfunctie

De koningin heeft niet alleen een staatsrechtelijke rol, maar ook een maatschappelijke symboolfunctie. De Oranjedynastie¹¹ is voor talloze generaties - nu al een half millennium lang - vaak een wezenlijk element van de vaderlandse identiteit geweest. Een baken van hoop in de Tachtigjarige Oorlog, geroepen door een brede volksbeweging in het Rampjaar 1672 en bij de wederopstanding van 1813, hoopdragers van de natie in beide wereldoorlogen. Een object soms ook van afkeer voor weer andere mensen. Maar altijd

Koning Willem III in 1881 met zijn dochter, de latere koningin Wilhelmina. Willem III werd in een anoniem pamflet 'Koning Gorilla' genoemd, vanwege zijn onberekenbare gedrag. De brieven van zijn vrouw koningin Sophie van Württemberg en het geheime dagboek van minister Weitzel spreken van een geestelijk gestoorde man die ook losse handen bezat.

**Oorlogsvorstin
Wilhelmina houdt
een toespraak
voor Radio Oranje.
Tijdens de oorlog
wilden sommige
groepen een
sterkere rol voor
de koningin. Die
roep werd vooral
gehoord in kringen
rond het hof in
Londen en in het
Nederlands verzet.**

relevant als identificatiesymbool, als referentiekader en als rolmodel ook voor mensen die geen band of interesse hebben met en voor staat en politiek. Paul Schnabel¹²: ‘Ze zijn de archetypen van het gezag, maar ook de iconen van wat echt belangrijk is in het leven: de opvolging van generaties, maar ook de overdracht van waarden en normen.’

Te Velde¹³ wijst er terecht op dat de relatie tussen koning, kabinet, Kamers en kiezers dynamisch is. Het koningschap ontwikkelde zich van een instituut dat gesteund door de politieke elite een contractuele band aanging met het volk (Willem I) tot een ‘genationaliseerde’ monarchie met een basis in het volk (bijvoorbeeld Wilhelmina), tot een koningschap dat vooral de nationale eenheid gefundeerd op de parlementaire democratie wil symboliseren. Schnabel en Te Velde raken een wezenlijk punt. Hoewel veel mensen moeite hebben met het ‘irrationele’ element van een monarchie, dat zo lijkt te vloeken met een allesoverheersend meritocratisch ethos en met een instrumentalistisch-‘bedrijfseconomische’ kijk op overheid en staat, wordt toch voor veel van deze bezwaarden de noodzaak duidelijk van symboliek, traditie, theater en emotie voor de vitaliteit van een staatsverband en een samenleving. Zonder dat is er minder bezieling en

minder saamhorigheid. Moet dat dan in een monarchie? Nee, dat kan op allerlei wijzen: in het patriottisch pathos van Frankrijk en Amerika, in een (staats)godsdienst, in een legercultus, in fel nationalisme, in een ideologie, in een republikeinse *civic religion*, enzovoort. Maar dus ook in de monarchie, zoals een aantal rechtstaten met een bewonderenswaardige democratische traditie in Noordwest-Europa al zo lang bewijzen. ■

► Paul Schnabel, ‘Monarchie sterker dankzij koninginnen’, NOS nieuws, 29 september 2005

► H. te Velde, *De drie fasen van de constitutionele monarchie, De Nederlandse monarchie in een veranderend Europa*, p. 107 e.v.

Literatuur

- P.J. Oud, J. Bosmans, *Staatkundige vormgeving in Nederland, Deel I. 1840-1940*, Assen/Maastricht, 1997.
- C.W. van der Pot, D.J. Elzinga (bew.), *Handboek van het Nederlands staatsrecht*, Deventer, 2006.
- D.J. Elzinga (red.), *De Nederlandse constitutionele monarchie in een veranderend Europa*, Alphen a/d Rijn, 2006.
- J. Hallebeek (red.), A.J.B. Sirks, *Nederland in Franse schaduw, Recht en bestuur in het Koninkrijk Holland (1806-1810)*, Hilversum, 2006.
- C. Huijsen, *Beatrix, De kroon op de republiek*, Amsterdam, 2005.

De uitgebreid geannoteerde versie van het artikel is te vinden op de website
www.vgnkleio.nl

